

مجله اقتصادی

شماره‌های ۳ و ۴، خرداد و تیر ۱۳۹۷، صفحات ۷۰-۴۳

اثربخشی دستورالعمل کنترل‌های داخلی سازمان بورس اوراق بهادار در شرکت‌های بورسی سیمان

لاله بیرامی

کارشناس ارشد حسابداری

laleh.beyrami@yahoo.com

علی کیانی

کارشناس ارشد حسابداری

alikian1347@yahoo.com

وحید بیرامی

کارشناس ارشد حسابداری

vahid.beyrami@yahoo.com

محمدحسین قائمی راد

کارشناس ارشد حسابداری

Mh.rad48@yahoo.com

کنترل بر گزارشگری مالی و گزارش نقاط ضعف با اهمیت کنترل داخلی طبق بیانیه سازمان بورس اوراق بهادار تهران و طراحی یک سیستم کنترل داخلی اثربخش جهت پیشبرد اهداف خرد و کلان شرکت دارای اهمیت است. هدف اساسی تحقیق بررسی موانع و محدودیت‌های احتمالی موجود بر سر راه به کارگیری و اجرای دستورالعمل کنترل‌های داخلی در سطح گروه شرکت‌های سرمایه‌گذاری سیمان تأمین است. همچنین به دنبال ارائه راهکارها و پیشنهادهای لازم جهت رفع موانع در جهت استقرار و تقویت کنترل‌های داخلی اثربخش هستیم. نمونه شامل ۲۹ شرکت پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران است. برای پاسخ به فرضیه‌ها تأثیر کنترل داخلی بر سه متغیر مستقل مدیریت ریسک، کیفیت گزارشگری مالی و حقوق سهام‌داران از منظر حاکمیت شرکتی مورد آزمون قرار گرفته است. تجزیه و تحلیل‌های رگرسیون نشان داد که کنترل داخلی بر سه متغیر مدنظر تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد. در نتیجه می‌توان گفت کنترل داخلی بر معیارهای گزارشگری مالی و مدیریت ریسک که از اهمیت خاصی برخوردار است، تأثیر می‌گذارد و همچنین می‌تواند حقوق سهام‌داران را از منظر حاکمیت شرکتی تحت تأثیر مثبت قرار دهد و رضایت سهام‌داران را در پی داشته باشد.

واژگان کلیدی: گزارشگری مالی، کنترل داخلی، شرکت‌های سیمان، مدیریت ریسک.

۱. مقدمه

کنترل داخلی فرایندی است که با هدف کسب اطمینان معقول از تحقق اثربخشی و کارایی عملیات، قابلیت اعتماد گزارشگری مالی، رعایت قوانین و مقررات مربوط و حفاظت از منافع و دارایی‌های شرکت توسط هیأت‌مدیره و مدیریت و کارکنان شرکت پیاده‌سازی و اجرا می‌شود.

نبود کنترل‌های داخلی اثربخش و کارآمد، بسیاری از واحدهای تجاری کشورمان را تحت الشعاع خود قرار داده است. شرکت‌هایی که کنترل‌های داخلی خود را با تدبیر طراحی و اجرا می‌کنند می‌توانند از معضلاتی که در صورت نبود این کنترل‌ها پدید خواهد آمد، جلوگیری کنند. نبود کنترل‌های داخلی اثربخش نه تنها بر عملیات واحدهای تجاری، بلکه بر کیفیت فرایند حسابرسی مستقل نیز تأثیر منفی بر جای می‌گذارد (مهام، ۱۳۸۱).

تهیه اطلاعات مالی قابل اتکا از طریق حسابرسی صورت‌های مالی، اطمینان نسبی نسبت به اطلاعات ارائه شده در صورت‌های مالی را در پی خواهد داشت؛ اما در حسابرسی صورت‌های مالی، ارزیابی اثربخشی کنترل‌های داخلی به عنوان یکی از مراحل اساسی محسوب می‌شود (ودیدی و کوچکی، ۱۳۸۷).

کنترل‌های داخلی بخش مهمی از اداره یک سازمان است که شامل طرح‌ها، شیوه‌ها و روش‌های اجرایش برای دستیابی به وظیفه‌ها، هدف‌ها و مقاصد و به عبارت دیگر پشتیبانی از مدیریت بر مبنای عملکرد است و نیز به عنوان اولین خط دفاعی در حفاظت از دارایی‌ها، پیشگیری، کشف خطاها و تقلب به کار می‌رود. بنابراین بررسی آن در بخش تولیدکننده سیمان کشور که در بورس حضور دارند و سرمایه‌گذاران زیادی را جذب کرده‌اند از اهمیت بسزایی برخوردار است.

۲. تشریح و بیان موضوع تحقیق

پیچیدگی فعالیت سازمان‌ها و گسترش معاملات تجاری در صنعت علی‌الخصوص در صنایع سیمان موجب شده است مدیریت شرکت‌ها با توجه به مسئولیت خود در راستای دستیابی به اهداف سازمانی و به منظور اطمینان یافتن از هدایت بهینه کلیه منابع اقدام به استقرار سیستم کنترل‌های داخلی کارآمد کنند. در این زمینه حسابرسان داخلی با انجام نظارت مستمر بر کنترل‌های داخلی از طریق انجام ارزیابی‌های مستقل در مورد کفایت و رعایت سیاست‌ها و رویه‌های تعیین شده سازمانی، هیأت‌مدیره و مدیریت ارشد را در انجام کار و اثربخشی مسئولیت‌هایشان کمک می‌کنند.

بر اساس تعریف ارائه شده از سوی کمیته سازمان‌های مسئول کمیسیون تردوی^۱ و تشکیلات COSO، کنترل‌های داخلی به معنای فرایندی است که توسط هیأت‌مدیره، مدیریت و دیگر کارکنان یک مؤسسه اجرا می‌شود و هدف از ایجاد آن، کسب اطمینانی منطقی و معقول از دستیابی به اهداف اثربخشی و کارایی عملیات، قابلیت اعتماد به گزارشگری مالی و پایبندی به قوانین و مقررات جاری است.

با تصویب و ابلاغ دستورالعمل کنترل‌های داخلی توسط سازمان بورس و اوراق بهادار، هیأت‌مدیره شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران در ۲۷ شهریور ۱۳۹۱ ملزم به استقرار سیستم کنترل‌های داخلی مناسب و ارائه گزارش سالانه در خصوص کنترل‌های داخلی شدند و حساب‌رسان مستقل این شرکت‌ها نیز موظف شدند در گزارش خود به مجمع عمومی صاحبان سهام در خصوص استقرار و به کارگیری سیستم کنترل‌های داخلی مناسب و اثربخش توسط شرکت با توجه به چارچوب کنترل‌های داخلی یادشده اظهار نظر کنند.

به موجب بخش ۴۰۴ قانون ساربنز-اکسلی آمریکا، هیأت‌مدیره شرکت‌های پذیرفته شده در بورس این کشور مسئول استقرار و به کارگیری کنترل‌های داخلی و ارزیابی آن و ارائه گزارش کنترل‌های داخلی حاکم بر گزارشگری مالی و حساب‌رسان این شرکت‌ها ملزم به حسابرسی کنترل‌های داخلی حاکم بر گزارشگری مالی شده است که اقدامات صورت گرفته در ایران به نوعی تبعیت و پیروی از قانون مزبور بوده است (ویندرام و سونگک، ۲۰۰۴).

بدین ترتیب با توجه به موارد فوق می‌توان به اهمیت استقرار سیستم کنترل‌های داخلی و گزارش آن در شرکت‌ها و سازمان‌های مختلف در جهت نیل به اجرای ضوابط دستورالعمل کنترل‌های داخلی پی برد. گروه شرکت‌های سرمایه‌گذاری سیمان تأمین نیز به عنوان یکی از فعالان بازار سرمایه با فعالیت‌های گسترده در زنجیره تأمین و تولید سیمان جهت کنترل و نظارت، اقدام به برپایی کمیته حسابرسی و استقرار سیستم کنترل‌های داخلی کرده است؛ لیکن با توجه به الزامات قانونی و مقرراتی سازمان بورس در خصوص اجرای دستورالعمل حسابرسی داخلی این سؤال مطرح است که اولاً سیستم‌های کنترل داخلی استقرار یافته در گروه شرکت‌های سرمایه‌گذاری سیمان

1. Treadway

تأمین استانداردهای لازم را در جهت برآوردن ضوابط دستورالعمل مصوب دارد؟ و ثانیاً راه کارهای لازم برای بهبود اثربخشی دستورالعمل کنترل‌های داخلی در خروج از آسیب‌های احتمالی چیست؟

۳. اهمیت و ضرورت تحقیق

امروزه مدیریت مناسب، کنترل و نظارت بر امور شرکت‌های سهامی عام در جهت حفظ منافع سرمایه‌گذاران به عنوان تأمین‌کنندگان سرمایه و همچنین مهم‌ترین گروه استفاده‌کنندگان از اطلاعات حسابداری و گزارشگری مالی یکی از مسائل اساسی مطرح‌شده در نظام اقتصادی کشورهای مختلف و از جمله ایران است.

در این راستا گروه شرکت‌های سرمایه‌گذاری سیمان تأمین نیز به عنوان یک فعال بزرگ صنعت در بازار سرمایه در طی سالیان متمادی با تدوین مستندات سیستمی همانند آیین‌نامه، روش اجرایی و دستورالعمل‌های متعدد و کاربردی اقدام به استقرار کنترل‌های داخلی به عنوان یک کنترل مدیریتی برای سنجش و ارزیابی مناسب سایر کنترل‌ها کرده است. اگرچه واحد حسابرسی داخلی از سنوات قبل تاکنون در شرکت‌های گروه سرمایه‌گذاری تأمین اجتماعی فعالیت داشته است، لیکن هیأت‌مدیره محترم شرکت‌های گروه سرمایه‌گذاری سیمان تأمین حسب الزام سازمان بورس و اوراق بهادار در خصوص اجرای دستورالعمل کنترل‌های داخلی، اقدام به تشکیل کمیته حسابرسی در راستای اجرای مفاد مندرج در فصل دوم و سوم دستورالعمل مزبور از جمله صدور گزارش کنترل‌های داخلی سالیانه در سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳ کرده است. سیمان یک کالای استراتژیک است که از میزان مصرف آن به عنوان شاخص توسعه یافتگی و یا سرعت کشورها می‌توان استفاده کرد. این کالاها بدون شک یکی از مهم‌ترین فرآورده‌های معدنی در جهان صنعتی امروز است، به طوری که در تمام جهان مصرف می‌شود ولی میزان مصرف آن به خیلی پارامترهای اقتصادی-اجتماعی بستگی دارد. میزان مصرف جهانی سیمان تقریباً ثابت شده که این امر از نظر اقتصادی قابل توجیه است. تولید سیمان یکی از آن صنایع است که می‌تواند ایران را در جهان مطرح سازد. ایران یکی از مدعیان فناوری و تولید سیمان در جهان است. میزان تولید سیمان در ایران نسبت به بیست سال پیش بسیار بیشتر است ولی میزان رشد در تقاضای آن بیشتر بوده که دلیل اصلی کمبودها است. بررسی اقدامات انجام‌شده از جمله شناسایی موانع، محدودیت‌ها و زیرساخت‌های لازم جهت اجرای مفاد دستورالعمل مزبور و ارائه راهکارهای بهبود می‌تواند مورد استفاده گروه

شرکت‌های سرمایه‌گذاری سیمان تأمین‌کننده قرار گیرد تا در جهت اثربخشی کنترل‌های داخلی و برآورده کردن الزامات قانونی و مقرراتی به کار گرفته شود. با توجه به مطالب فوق انجام چنین تحقیقی قابل توجه و دارای اهمیت است.

۴. پیشنهاد تحقیق

۴-۱. تحقیقات داخل کشور

حاجیه‌ها و حسین‌نژاد (۱۳۹۴): عوامل تأثیرگذار بر نقاط ضعف با اهمیت کنترل داخلی نمونه‌ای از شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداخته شده. تجزیه و تحلیل‌های رگرسیون ترکیبی نشان داد که بین لگاریتم قیمت سهام در تعداد سهام، نسبت موجودی کالا به جمع کل دارایی و زیان با نقاط ضعف با اهمیت کنترل داخلی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد و تسعیر نرخ ارز، رشد درآمد، ارزش بازار بر ارزش دفتری، نمره Z آلتمن و جمع کل بدهی بر دارایی رابطه‌ای با نقاط ضعف با اهمیت کنترل داخلی ندارد. در نتیجه می‌توان گفت ضعف‌های با اهمیت موجود در گزارش حسابرس از بعضی معیارهای مالی تأثیر می‌پذیرد.

اسماعیلی کیا (۱۳۹۲): تأثیر سیستم‌های برنامه‌ریزی منابع سازمان بر اثربخشی کنترل‌های داخلی در رابطه با گزارشگری مالی، یافته‌های پژوهش نشان داد که شرکت‌های دارای سیستم‌های برنامه‌ریزی منابع سازمان نسبت به نمونه کنترل شرکت‌های فاقد سیستم‌های برنامه‌ریزی منابع سازمان کمتر احتمال دارد که ضعف کنترل داخلی داشته باشند. همچنین شرکت‌هایی که زیان‌ده بودند، در دوره مذکور فعالیت‌های ادغام و تحصیل داشته‌اند، ارزش بازار کمتری داشته‌اند و عمر استقرار سیستم‌های برنامه‌ریزی منابع سازمان در آن‌ها کوتاه‌تر بوده، احتمال کمتری در وجود ضعف در سیستم کنترل داخلی داشته و سطوح پایین‌تری از ضعف را تجربه می‌کنند.

خنکا (۱۳۹۱): ضرورت تشکیل کمیته حسابرسی و استقرار واحد حسابرسی داخلی در شهرداری‌های کلان‌شهرها برای ارتقا سطح مسئولیت پاسخگویی، می‌نویسد: مشارکت کنندگان شامل مدیران مالی (ذی حساب‌ها)، رؤسای حسابداری، مدیران و معاونان واحدهای حسابرسی داخلی شهرداری‌ها و همچنین اعضای هیأت علمی گروه حسابداری دانشگاه‌ها، دانشجویان دکتری و کارشناسی ارشد حسابداری، به عنوان شهروندان متخصص بودند. نتایج پژوهش نشان داد که

تشکیل کمیته حسابرسی و استقرار واحد حسابرسی داخلی در شهرداری‌های کلان‌شهرها موجب ارتقای سطح ایفاء و ارزیابی مسئولیت پاسخگویی مالی و عملیاتی نهادهای مذکور می‌شود.

روستان (۱۳۹۱): شناخت موانع ارزیابی کنترل‌های داخلی در حسابرسی مستقل، بر اساس نتایج آزمون فریدمن که برای رتبه‌بندی موانع ارزیابی کنترل‌های داخلی در حسابرسی مستقل انجام شد، مشخص گردید حق‌الزحمه پایین قراردادهای حسابرسی، ضعف آموزش دانشگاهی، نبود دستورالعمل‌های حسابرسی مناسب، سنتی بودن سیستم‌های واحدهای تجاری، مقرون به صرف نبودن ارزیابی کنترل‌های داخلی و ضعف آموزش حرفه‌ای به ترتیب از جمله مهم‌ترین موانع ارزیابی کنترل‌های داخلی در حسابرسی مستقل در ایران است.

محمدی (۱۳۹۱): تأثیر کنترل‌های داخلی در مسئولیت پاسخگویی مدیران بخش عمومی، سیستم اطلاعاتی حسابداری مؤثر برای موفقیت دستگاه‌های دولتی در بلندمدت ضروری است. زیرا بدون ابزار نظارتی مناسب نمی‌توان کیفیت عملکرد دستگاه‌های دولتی را سنجید. تمام دستگاه‌های دولتی نیازمند سنجش تأثیر رویدادهای مختلف بر منابع تحت کنترل خود هستند. سیستم اطلاعاتی حسابداری نقش مهمی را در دستگاه‌های دولتی در زمینه پذیرش و بقای یک موقعیت راهبردی ایفا می‌کند. برای آنکه سیستم اطلاعاتی حسابداری به‌خوبی عمل کرده و از مخاطرات به دور باشد نیازمند سیستم کنترل داخلی مناسب و کارا است یکی از مسئولیت‌های مهم مدیران بررسی اثربخشی کنترل داخلی است. مدیران در قبال عملکرد خود باید پاسخگو باشند و همچنین برای اطمینان از اجرای دقیق سیستم کنترل داخلی و افشای آن در گزارش‌ها مسئول هستند. لذا برای تحقق مسئولیت پاسخگویی مدیران و ایجاد شفافیت اطلاعاتی و برقراری نظم و انضباط مالی و مبارزه با مفاسد اقتصادی و مالی ضرورت دارد تا کنترل‌های داخلی اثربخش در دستگاه‌ها و سازمان‌های دولتی استقرار یابد. که استقرار این کنترل‌های داخلی قوی و مؤثر باعث شفافیت گزارشگری مالی و ارتقای ظرفیت پاسخگویی مالی و عملیاتی خواهد شد. از آنجایی که دولت بخش عمومی محسوب می‌شود به همین جهت تشریح ویژگی‌ها و اثرات کنترل‌های داخلی قوی در این بخش و تأثیر آن بر میزان مسئولیت پاسخگویی مدیران از اهمیت خاصی برخوردار است.

شهسواری (۱۳۸۹): بررسی تأثیر وجود کمیته حسابرسی بر جلب نظر سرمایه‌گذاران جهت سرمایه‌گذاری در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، نتایج آزمون فرضیه‌ها نشان

می‌دهد که بین وجود کمیته حسابرسی و جذب اعتماد سرمایه‌گذاران، تعداد معاملات، حجم معاملات و بازده سهام شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران وجود دارد. در نتیجه سرمایه‌گذاران با اعتماد بیشتری در این گونه شرکت‌ها سرمایه‌گذاری می‌کنند.

زارعی و عبدی (۱۳۸۹) در مقاله‌ای با عنوان کنترل‌های داخلی و مشکلات آن در بخش دولتی عنوان کردند که بر اساس تئوری محدودیت هر سازمان جهت رسیدن به اهداف اصلی خود با محدودیت‌ها و مانعی مواجه است. دستگاه‌های اجرایی نیز در راستای تحقق اهداف کلان اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و علمی در سطح کلان و خرد به اجرای مطلوب سیستم کنترل داخلی با محدودیت‌ها و مانعی مواجه هستند. بدون شک شناسایی و رفع موانع و محدودیت‌های حاکم بر سیستم کنترل داخلی در دستگاه‌های اجرایی می‌تواند دولت را در رسیدن به اهداف خود که ایجاد رفاه برای مردم و شکوفایی کشور و پاسخگویی در مقابل شهروندان است، یاری رساند. نتیجه یافته‌های پژوهش نشان داد که آموزش‌های کارآمد و کاربردی برای کارکنان مالی، مقررات مربوط به کنترل‌های داخلی، نیروهای انسانی متخصص و کارآمد سه شرط لازم برای اجرای کنترل داخلی مطلوب است.

بابایی (۱۳۸۸): تشکیل کمیته حسابرسی در دانشگاه‌ها: نشان داده است که تشکیل کمیته حسابرسی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و تحقیقاتی از طریق انتخاب اصلح حسابرس منتخب هیأت‌امنا، ارتقای سطح سیستم کنترل داخلی، فراهم آوردن زمینه استقلال حسابرس مستقل و داخلی و افزایش اثربخشی حسابرسی داخلی موجب ارتقای سطح مسئولیت پاسخگویی مالی در این مراکز می‌شود. واحد حسابرسی داخلی نیز از طریق حصول اطمینان از اعمال کنترل‌های لازم در اجرای قوانین و مقررات، رعایت و اعمال سیاست‌ها و خط‌مشی‌های تعیین‌شده و ثبت صحیح و به‌موقع رویدادهای مالی در دفاتر و تنظیم به‌موقع آن و نیز از طریق کاهش هزینه‌های حسابرسی مستقل، افزایش اثربخشی عملیات سازمان و ارتقای سطح حفاظت از دارایی‌های جاری و غیرجاری، موجب ارتقای سطح مسئولیت پاسخگویی مالی این مراکز می‌شود.

حساس یگانه و همکاران (۱۳۸۷): نقش کمیته حسابرسی در واحدهای غیرانتفاعی بخش عمومی، بیان می‌کنند: در بخش عمومی به دلیل ماهیت رابطه غیرداوطلبانه بین فراهم‌کنندگان منابع مالی (مالیات‌دهندگان) و مصرف‌کنندگان منابع مالی (مقامات منتخب و منصوب)، مسئولیت

پاسخگویی از اهمیت زیادی برخوردار است. در چنین واحدهایی، وجود تشکیلاتی مانند کمیته حسابرسی می‌تواند با بهبود جریان گزارشگری مالی و ساختار کنترل داخلی هیأت مدیره، واحدهای مزبور را در ایفای مسئولیت پاسخگویی یاری کند. در نوشتار ایشان تأثیر کمیته حسابرسی بر ساختار کنترل داخلی و رابطه متقابل کمیته حسابرسی با حساب‌رسان مستقل تشریح می‌شود و درنهایت، هم‌سویی کمیته حسابرسی با ایفای مسئولیت پاسخگویی واحدهای عمومی بیان شده است.

۴-۳. تحقیقات خارج از کشور

کوین و همکاران^۱ (۲۰۱۴) در تحقیقی با عنوان آیا نظارت کمیته حسابرسی در بخش دولتی حائز اهمیت است؟ شواهدی برگرفته از کیفیت کنترل داخلی شهرداری، به بررسی این موضوع پرداختند که آیا حضور کمیته‌های حسابرسی شهرداری، ارتباطی با کیفیت کنترل داخلی در مجموعه شهرداری دارد یا خیر. نتایج نشان می‌دهند که شهرداری‌هایی که دارای کمیته‌های حسابرسی و ممیزی هستند، کمتر با مشکلات کنترل داخلی مواجه می‌باشند و به نوبه خود این شهرها نیز احتمالاً کمتر با کاستی‌ها و مشکلات قابل توجه در زمینه گزارش‌دهی مالی در آینده مواجه خواهند شد. در کل یافته‌ها گویای آن است که حضور کمیته حسابرسی نقش مهمی را در نظارت بر امور مالی شهرداری‌ها ایفا می‌کند.

بابر و همکاران^۲ (۲۰۱۳) بیان می‌دارد که ارتباطی بین حضور کمیته حسابرسی و بازگویی‌های نقاط ضعف کنترل داخلی، وجود ندارد.

جی و جی و مک وای^۳ (۲۰۱۳) رابطه بین اقلام تعهدی و کنترل‌های داخلی را در شرکت‌هایی که گزارش نقاط ضعف کنترل‌های داخلی را بر گزارشگری مالی تحت قانون ۳۰۲ و ۴۰۴ ساربینز-اوکسلی گزارش کرده بودند، بررسی کردند. هنگامی که ضعف‌های کنترل داخلی با اهمیت وجود داشته باشد این احتمال وجود دارد که تحریفات با اهمیت سالانه پیشگیری و یا تشخیص داده نشود. آن‌ها به این نتیجه رسیدند که ضعف‌های کنترل داخلی با اقلام تعهدی با کیفیت نسبتاً پایین همراه است و نقاط ضعف کنترل داخلی با اهمیت در ارتباط مستقیم با کیفیت اقلام تعهدی (به عنوان مثال

1. Kevin & et al
2. Baber & et al
3. Jey & Jey & Makvay

سودآوری) است و همچنین بررسی کردند که کنترل‌های داخلی قوی با مدیریت سود رابطه دارد. آن‌ها به این نتیجه رسیدند که مشکلات کنترل داخلی علت ریشه‌ای برای اقلام تعهدی با کیفیت پایین است.

پریدگن و وانگ^۱ (۲۰۱۲) نمونه‌ای از بیمارستان‌های غیرانتفاعی را بر اساس قانون حسابرسی واحد از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۸ مورد بررسی قرار داده و نتایج مختلفی را برای کارایی کمیته‌های حسابرسی به دست آورده‌اند.

بالسام، جیانگ و لیو^۲ (۲۰۱۲) تحقیقی با عنوان مشوق‌های حقوق صاحبان سهام و ضعف‌های کنترل داخلی انجام دادند. آن‌ها بررسی کردند چگونه اثر انگیزه‌های مالی برای مالکیت سهام، مدیران را به حفظ کنترل داخلی قوی در شرکت ترغیب می‌کند. نتایج به دست آمده از این تحقیق مبنی بر این است که بیشتر ضعف‌های کنترل داخلی در سطح شرکت با انگیزه‌های فراهم شده توسط صاحبان سهام به شدت محدود شده اما این ضعف‌ها در ارتباط بیشتر است با انگیزه‌های مدیران.

جان جی موریس^۳ (۲۰۱۱) از طریق برآزش مدل رگرسیون پروبیت با استفاده از نمونه‌ای متشکل از ۷۵۴ مشاهده شرکت - سال در طی سال‌های ۱۹۹۴ الی ۲۰۰۳ به بررسی اثر استقرار سیستم برنامه ریزی منابع سازمان بر کنترل‌های داخلی در رابطه با گزارشگری مالی پرداخته، نتایج حاکی از تأثیرگذار بودن استقرار سیستم برنامه ریزی منابع سازمان بر کاهش تعداد ضعف‌های کنترل داخلی گزارش شده بر اساس بخش ۴۰۴ ساربنز اکسلی بوده است، همچنین علاوه بر معنی‌داری متغیر اصلی مورد نظر (استقرار یا عدم استقرار سیستم برنامه ریزی منابع سازمان) متغیرهای کنترلی معنی‌دار عبارت بوده از داشتن فعالیت‌های ادغام و تحصیل، زیان‌ده بودن شرکت‌ها، رشد فروش بالا، ارزش بازار پایین‌تر شرکت‌ها و میزان کمتر شاخص ورشکستگی آلتمن.

نتیجه تحقیق انجمن حسابداران رسمی آمریکا (۲۰۱۱) در خصوص علل گزارشگری مالی متقلبانه، ضعف کنترل‌های داخلی بوده است که می‌توان نتیجه گرفت، اگر کنترل‌های داخلی در بخش عمومی ضعیف نباشد و به طور قوی تعبیه شده باشد منجر به ارائه گزارش‌های مالی قابل اتکا خواهد شد.

1. Peridgen & Wang
2. Balsam, Jiang & Lio
3. Janji Mooris

تحقیقات آلتور و بتی نشان داد که بحران مالی اخیر نیاز جامعه اقتصادی را به وجود یک قانون کنترل داخلی در بخش عمومی که از پشتوانه قانونی قوی برخوردار باشد، پررنگ می‌کند. ابوت، پارکر و پیتز^۱ در سال (۲۰۱۰) در یک بررسی به مطالعه رابطه بین کیفیت گزارشگری مالی و ویژگی‌های کمیته حسابرسی پرداختند. آن‌ها با انجام پژوهشی دیگر دریافتند ارائه نادرست صورت‌های مالی در شرکت‌های دارای کمیته حسابرسی مستقل، با متخصصان مالی، کمتر است. گو^۲ (۲۰۰۹) ارتباطی مثبت را بین راه‌حل‌های به‌موقع رفع نقاط ضعف کنترل‌های داخلی و استقلال کمیته‌های حسابرسی و نیز وجود افرادی با تخصص مالی در این کمیته‌ها، نشان می‌دهد. دیویز^۳ (۲۰۰۹) نشان داد که مسئولیت‌های کمیته حسابرسی عبارت از انتخاب حسابرسان مستقل، بررسی طرح حسابرسی، بررسی صورت‌های مالی و اظهار نظر حسابرسان، بررسی نامه مدیریت حسابرسان، رسیدگی به اقلام سؤال برانگیز، آماده کردن گزارش سالانه و پاسخ به یافته‌های حسابرسی است. همچنین افزایش استقلال حسابرسان.

۵. فرضیه‌های تحقیق

فرضیه اول: کنترل داخلی بر مدیریت ریسک تأثیر معنی‌داری دارد.
فرضیه دوم: کنترل داخلی بر کیفیت گزارشگری مالی تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد.
فرضیه سوم: کنترل داخلی بر حقوق سهام‌داران از منظر حاکمیت شرکتی تأثیر معنی‌داری دارد.

۶. مدل تحقیق

فرضیه اول: کنترل داخلی بر مدیریت ریسک تأثیر معنی‌داری دارد.

$$ICE_{INDEX\ it} = \beta_0 + \beta_1 risk\ management_{it} + \varepsilon_{it}$$

$ICE_{INDEX\ it}$: شاخص کنترل داخلی محیط کنترلی که بر اساس پرسش‌نامه منتشره از سوی سازمان

بورس اوراق بهادار تهران؛

$risk\ management_{it}$: مدیریت ریسک؛

β_0 : عرض از مبدأ؛

---

1. Abot, Parker & Piter
2. Gow
3. Deivis

β_1 : ضریب رگرسیون؛

ε_{it} : مقدار خطا.

فرضیه دوم: کنترل داخلی بر کیفیت گزارشگری مالی تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد.

$$ICE_{INDEX\ it} = \beta_0 + \beta_1 QFR_{it} + \varepsilon_{it}$$

QFR_{it} : کیفیت گزارشگری مالی

کیفیت گزارشگری مالی؛ توان صورت‌های مالی در انتقال اطلاعات عملیات شرکت و به طور خاص پیش‌بینی جریان‌های نقدی مورد انتظار آن توسط سرمایه‌گذاران است. بر مبنای این نظر، اقلام تعهدی ارزش اطلاعاتی سود را با کاهش اثر نوسان‌های ناپایدار در جریان‌های نقدی بهبود می‌بخشد (دچاو و دیچف^۱، ۲۰۰۲). در این پژوهش از کیفیت اقلام تعهدی به عنوان جانشین کیفیت گزارشگری مالی استفاده شده است (فرانسیس و همکاران، ۲۰۰۵).^۲

کیفیت اقلام تعهدی، قرینه اندازه انحراف اقلام تعهدی سرمایه در گردش از جریان‌های وجه نقد عملیاتی است؛ زیرا هرچه اندازه، انحراف کوچک‌تر باشد، اقلام تعهدی با کیفیت‌تر تلقی می‌شود. در این پژوهش برای ارزیابی کیفیت گزارشگری مالی (کیفیت اقلام تعهدی) از مدل فرانسیس و همکاران (۲۰۰۵) به شرح زیر استفاده شده است.

$$TCI_{j,t} = a_0 + a_1 CFO_{j,t-1} + a_2 CFO_{j,t} + a_3 CFO_{j,t+1} + a_4 \Delta REV_{j,t} + a_5 PPE_{j,t} + \varepsilon_{j,t}$$

در فرمول بالا، $TCA_{j,t}$ کل اقلام تعهدی شرکت زدر سال $CFO_{j,t}$ جریان وجه نقد حاصل از عملیات شرکت زدر سال REV . تغییر درآمد در درآمد فروش شرکت زبین سال‌های t و $t-1$. PPE خالص دارایی‌های ثابت مشهود شرکت زدر سال t است و در نهایت $\varepsilon_{j,t}$ نشان‌دهنده خطای برآورد اقلام تعهدی نسبت به جریان‌های نقدی است بنابراین هر چه اندازه مقادیر باقی‌مانده حاصل از این مدل کمتر باشد، کیفیت اقلام تعهدی و در نتیجه کیفیت گزارشگری مالی بیشتر خواهد بود. چون مقادیر خطا شاخصی برای محاسبه عدم کیفیت گزارشگری مالی فراهم می‌آورد بدیهی است که می‌توان با ضرب کردن مقادیر مثبت خطاها در منفی یک از آن شاخصی برای محاسبه کیفیت گزارشگری مالی استفاده کرد برای اندازه‌گیری کل اقلام تعهدی از مدل دی چاو و دیچو (۲۰۰۲) به شرح زیر استفاده شده است.

1. Dechow & Dichev

1. Francis et al

$$E_{j,t} = CFO_{j,t} + TCA_{j,t}$$

در فرمول بالا $E_{j,t}$ سود عملیاتی شرکت زدر سال t و $CFO_{j,t}$ جریان وجه نقد حاصل از عملیات شرکت زدر سال t تعریف شده است. در هر دو مدل کیفیت گزارشگری مالی برای حذف اثر اندازه شرکت‌ها، همه متغیرها بر حسب کل دارایی‌های شرکت زطی سال t استاندارد شده است.

فرضیه سوم: کنترل داخلی بر حقوق سهام‌داران از منظر حاکمیت شرکتی تأثیر معنی‌داری دارد.

$$ICE_{INDEX_{it}} = \beta_0 + \beta_1 AGfactor_{i,t} + \beta_2 CG1_{i,t} + \beta_3 AGfactor \times CG1_{i,t} + \beta_4 CG2_{i,t} + \beta_5 AGfactor \times CG2_{i,t} + \beta_6 CG3_{i,t} + \beta_7 AGfactor \times CG3_{i,t} + \beta_8 CG4_{i,t} + \beta_9 AGfactor \times CG4_{i,t} + \beta_{10} CG5_{i,t} + \beta_{11} AGfactor \times CG5_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

AGFACTOR i,t : نرخ رشد دارایی‌ها؛

G1 i,t : تاریخ آگهی دعوت به مجمع؛

AGFACTOR*CG1 i,t : اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر تاریخ آگهی دعوت به مجمع؛

CG2 i,t : نحوه اطلاع‌رسانی تاریخ مجمع؛

AGFACTOR*CG2 i,t : اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر نحوه اطلاع‌رسانی تاریخ مجمع؛

CG3 i,t : وجود گزارش خلاصه که شاخص‌های مالی و عملیاتی شرکت را ارائه کند؛

AGFACTOR*CG3: اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر وجود گزارش خلاصه که شاخص‌های مالی و

عملیاتی شرکت را ارائه کند؛

CG4 i,t : اعلام جدول زمان‌بندی تقسیم سود یک هفته قبل از مجمع عمومی عادی سالیانه؛

AGFACTOR*CG4 i,t : اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر اعلام جدول زمان‌بندی تقسیم سود یک هفته

قبل از مجمع عمومی عادی سالیانه؛

CG5 i,t : پرداخت سود تقسیمی ظرف مهلت قانونی؛

AGFACTOR*CG5 i,t : اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر پرداخت سود تقسیمی ظرف مهلت قانونی.

۷. شیوه اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش

۷-۱. متغیرهای وابسته

$ICE_{INDEX_{it}}$: شاخص کنترل داخلی محیط کنترلی که بر اساس پرسشنامه منتشر شده از سوی سازمان بورس اوراق بهادار و بر اساس هفت شاخص اندازه‌گیری شده، به این صورت که اگر شرکتی هر یک از شاخص‌های مذکور را داشته باشد امتیاز یک و در غیر این صورت امتیاز صفر می‌گیرد و در نهایت اگر مجموع امتیازات بر اساس کل هفت شاخص برای شرکتی بزرگ‌تر یا

مساوی ۴ باشد، شاخص کنترل داخلی آن شرکت مقدار ۱ و در غیر این صورت مقدار صفر خواهد گرفت.

مدیریت ریسک: در این پژوهش منظور از مدیریت ریسک مدیریت ریسک عملیاتی است. فرایند مدیریت ریسک جامع بنگاه به دنبال اجرای فنونی برای کاهش ریسک‌های عملیاتی است که در نهایت باعث افزایش کارایی و عملکرد سازمان می‌شود (بنکر، ۲۰۰۵) عملکرد بهتر یکی از نتایج حاصل از استفاده بهتر از فنون مدیریت ریسک بنگاه بوده و باید ریسک‌های کلی که منجر به شکست سازمان را کاهش داده و بنابراین کارایی و ارزش سازمان را افزایش دهد. از این رو گردش دارایی‌ها را که به صورت فروش بر کل دارایی‌ها تعریف می‌شود، به عنوان یک معیار برای کارایی عملکرد است (کیماز، ۲۰۰۶).

$$\text{Operation1} = (\text{sales}) / (\text{total assets})$$

Operation1: کارایی عملکرد (شاخص مدیریت ریسک عملیاتی)؛

(sales): فروش شرکت؛

total assets: کل دارایی‌ها.

کیفیت گزارشگری مالی؛ توان صورت‌های مالی در انتقال اطلاعات عملیات شرکت و به طور خاص پیش‌بینی جریان‌های نقدی مورد انتظار آن توسط سرمایه‌گذاران است. بر مبنای این نظر، اقلام تعهدی ارزش اطلاعاتی سود را با کاهش اثر نوسان‌های ناپایدار در جریان‌های نقدی بهبود می‌بخشد دچاو و دیچف^۱ (۲۰۰۲) در این پژوهش از کیفیت اقلام تعهدی به عنوان جانشین کیفیت گزارشگری مالی استفاده شده است (فرانسیس و همکاران، ۲۰۰۵).

کیفیت گزارشگری مالی، از باقی‌مانده مطلق از مدل دچاو و دیچف اصلاح‌شده توسط فرانسیس و همکاران (۲۰۰۵) ضرب در منفی یک محاسبه می‌شود.

$$\text{TAC}_{i,t} = \beta_{0,i} + \beta_{1,i}\text{CFO}_{i,t-1} + \beta_{2,i}\text{CFO}_{i,t} + \beta_{3,i}\text{CFO}_{i,t+1} + \beta_{4,i}\text{REV}_{i,t} + \beta_{5,i}\text{PPE}_{i,t} + V_{i,t}$$

در معادله فوق:

TAC_{i,t}: برابر با سود منهای وجه نقد عملیاتی؛

CFO_{i,t-1}: وجه نقد حاصل از عملیات شرکت i در سال t-1؛

1. Dechow & Dichev
2. Francis et al,

$CFO_{i,t}$: وجه نقد حاصل از عملیات شرکت i در سال t ؛

$CFO_{i,t+1}$: وجه نقد حاصل از عملیات شرکت i در سال $t+1$ ؛

$REV_{i,t}$: درآمد فروش شرکت در سال t ؛

$PPE_{i,t}$: اموال ماشین‌آلات و تجهیزات شرکت i در سال t ؛

$V_{i,t}$: خطای باقی‌مانده؛

$\beta_{1,i}$ تا $\beta_{5,i}$: ضرایب متغیرها (شیب)؛

$\beta_{0,i}$: مقدار ثابت محاسبه‌شده توسط مدل رگرسیون؛

مقدار خطای باقی‌مانده در معادله بالا ضرب در منفی یک به عنوان نماینده کیفیت گزارشگری

مالی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

همه متغیرها بر حسب کل دارایی‌های شرکت t استاندارد شده است.

۲-۲. متغیر مستقل

$AGFACTOR_{i,t}$: نرخ رشد دارایی‌ها.

برای محاسبه نسبت دارایی‌های نقدی از مطالعات پیشین (کور و همکاران، ۲۰۰۸؛ ساندرس و مایرس، ۱۹۹۹؛ کوچرانه، ۲۰۰۵؛ بوهل و همکاران، ۲۰۰۹؛ گرای و جانسون، ۲۰۱۱؛ مارسلو و همکاران، ۲۰۰۶) پیروی خواهیم کرد. از نظر این پژوهشگران دارایی‌های نقدی برابر است با جمع وجوه نقد و معادل‌های وجوه نقد.

جهت محاسبه نسبت تغییرات در دارایی‌های نقدی ابتدا دارایی‌های نقدی از طریق فرمول زیر

محاسبه می‌شود:

معادل‌های وجوه نقد + وجوه نقد صندوق و حساب‌های بانکی = دارایی‌های نقدی

اوراق بهادار کوتاه‌مدت = معادل‌های وجوه نقد

سپس نسبت دارایی‌های نقدی به ارزش دفتری کل دارایی‌ها از طریق رابطه زیر به دست می‌آید:

$$Cash_{it} = \frac{\text{دارایی‌های نقدی}}{\text{ارزش دفتری کل دارایی‌ها}}$$

در نهایت برای محاسبه نرخ رشد دارایی‌ها، مبلغ دارایی‌های نقدی در سال t را از مبلغ دارایی‌های نقدی در سال $t-1$ کسر و بر ارزش دفتری کل دارایی‌های شرکت i در پایان سال t تقسیم می‌کنیم (کارلسون و همکاران، ۲۰۰۴). نحوه محاسبه به صورت زیر است:

$$AGfactor_{it} = \frac{\text{دارایی‌های نقدی در سال } (t-1) - \text{دارایی‌های نقدی در سال } (t)}{\text{ارزش دفتری کل دارایی‌ها}}$$

$G1_{i,t}$: تاریخ آگهی دعوت به مجمع؛

$AGFACTOR * CG1_{i,t}$: اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر تاریخ آگهی دعوت به مجمع؛

$CG2_{i,t}$: نحوه اطلاع‌رسانی تاریخ مجمع؛

$AGFACTOR * CG2_{i,t}$: اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر نحوه اطلاع‌رسانی تاریخ مجمع؛

$CG3_{i,t}$: وجود گزارش خلاصه که شاخص‌های مالی و عملیاتی شرکت را ارائه کند؛

$AGFACTOR * CG3$: اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر وجود گزارش خلاصه که شاخص‌های مالی و

عملیاتی شرکت را ارائه کند؛

$CG4_{i,t}$: اعلام جدول زمان‌بندی تقسیم سود یک هفته قبل از مجمع عمومی عادی سالیانه؛

$AGFACTOR * CG4_{i,t}$: اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر اعلام جدول زمان‌بندی تقسیم سود یک

هفته قبل از مجمع عمومی عادی سالیانه؛

$CG5_{i,t}$: پرداخت سود تقسیمی ظرف مهلت قانونی؛

$AGFACTOR * CG5_{i,t}$: اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر پرداخت سود تقسیمی ظرف مهلت قانونی.

۳-۷. حقوق سهام‌داران از منظر راهبری شرکتی (CG)

مؤلفه رویه رأی‌دهی و جلسات مجمع: شامل شاخص تاریخ‌های آگهی دعوت به مجمع، نحوه اطلاع‌رسانی مجمع و وجود یک گزارش خلاصه که شاخص‌های مالی و عملیاتی شرکت را ارائه کند.

۴-۷. مؤلفه رویه رأی‌دهی و جلسات مجمع

$CG1$: تاریخ آگهی دعوت به مجمع؛

$CG2$: نحوه اطلاع‌رسانی تاریخ مجمع؛

CG3: وجود گزارش خلاصه که شاخص‌های مالی و عملیاتی شرکت را ارائه کند.

۵-۷. مؤلفه حقوق مربوط به سود تقسیمی

CG4: اعلام جدول زمان‌بندی تقسیم سود یک هفته قبل از مجمع عمومی عادی سالیانه؛

CG5: پرداخت سود تقسیمی ظرف مهلت قانونی.

تاریخ آگهی دعوت به مجمع	در صورتی که حداقل ۱۰ روز قبل از مجمع آگهی آن ثبت شود به شرکت عدد یک و در غیر این صورت به آن عدد صفر تخصیص داده می‌شود.
نحوه اطلاع‌رسانی تاریخ مجامع	در صورتی که دعوت به مجمع به موقع در سایت کدال یا روزنامه رسمی شرکت منتشر شده باشد به آن عدد یک و در غیر این صورت به آن عدد صفر تخصیص داده می‌شود.
وجود یک گزارش خلاصه که شاخص‌های مالی و عملیاتی شرکت را ارائه نماید	در صورتی که شرکت گزارش فعالیت هیأت‌مدیره را تهیه و ارائه کرده باشد به آن عدد یک و در غیر این صورت به آن عدد صفر تخصیص داده می‌شود.
<p>مؤلفه حقوق مربوط به سود تقسیمی شامل شاخص‌های اعلام جدول زمان‌بندی تقسیم سود یک هفته قبل از مجمع عمومی عادی سالیانه، پرداخت سود تقسیمی ظرف مهلت قانونی و اعلام سیاست تقسیم سود است.</p>	
اعلام جدول زمان‌بندی تقسیم سود یک هفته قبل از مجمع عمومی عادی سالیانه	در صورت افشای جدول زمان‌بندی تقسیم سود یک هفته قبل از برقراری مجمع عادی سالیانه به شرکت عدد یک و در غیر این صورت به آن عدد صفر تخصیص داده می‌شود
پرداخت سود تقسیمی ظرف مهلت قانونی	در صورت پرداخت به موقع سود تقسیمی حداکثر ۸ ماه پس از برگزاری مجمع عمومی عادی به شرکت عدد یک و در غیر این صورت عدد صفر تخصیص داده می‌شود.

۸. روش تحقیق

دشوارترین گام در فرایند تحقیق، مشخص کردن مسئله مورد مطالعه است. نخست آنکه درباره یک چیز، یک مانع یا یک موقعیت مبهم تردید وجود دارد، تردیدی که نیازمند تعیین است. در هر تحقیق ابتدا باید نوع، ماهیت، اهداف تحقیق و دامنه آن معین شود تا بتوان با استفاده از قواعد و ابزار و از راه‌های معتبر به واقعیت‌ها دست یافت (سرمد و همکاران، ۱۳۸۱).

بنابراین تحقیق از نوع تحقیقات کاربردی است. هدف تحقیق کاربردی، توسعه دانش کاربردی در یک زمینه خاص است. همچنین تحقیق حاضر از نظر روش و ماهیت از نوع تحقیق توصیفی است. تحقیقات همچنین تحقیق حاضر از لحاظ روش و ماهیت از نوع همبستگی است. در این تحقیق هدف، تعیین میزان هماهنگی تغییرات متغیرهاست. برای این منظور بر حسب مقیاس‌های اندازه‌گیری متغیرها، شاخص‌های مناسبی اختیار می‌شود (همان).

۹. قلمرو تحقیق

قلمرو تحقیق چهارچوبی را فراهم می‌کند تا مطالعه‌ها و آزمون محقق در طی آن قلمرو خاص انجام پذیرد و دارای اعتبار بیشتر باشد.

۹-۱. قلمرو مکانی تحقیق

این پژوهش کلیه شرکت‌های سیمان ایران در بورس اوراق بهادار تهران (بازار سرمایه ایران) را مورد بررسی قرار می‌دهد.

۹-۲. قلمرو زمانی تحقیق

دوره زمانی این پژوهش با توجه به در دسترس بودن اطلاعات مربوط به متغیرهای تحقیق و محدودیت‌های هزینه و زمان، ۵ ساله و از ابتدای سال ۱۳۸۸ تا انتهای سال ۱۳۹۲ است. به دلیل اینکه برای به دست آوردن کیفیت اقلام تعهدی، متغیر جریان وجه نقد حاصل از عملیات سال ۸۷ تا سال ۹۳ را احتیاج داشته است بنابراین بازه زمانی از ابتدای سال ۱۳۸۸ تا انتهای سال ۱۳۹۲ است.

$$TCI_{j,t} = a_0 + a_1CFO_{j,t-1} + a_2CFO_{j,t} + a_3CFO_{j,t+1} + a_4\Delta REV_{j,t} + a_5PPE_{j,t} + \varepsilon_{j,t}$$

۹-۳. قلمرو موضوعی تحقیق

در این پژوهش، بررسی اثر بخشی دستورالعمل‌های کنترل داخلی سازمان بورس اوراق و بهادار در شرکت‌های گروه سرمایه‌گذاری سیمان مورد کنکاش قرار می‌گیرد و در حوزه مدیریت مالی قابل بحث است.

۱۰. جامعه مطالعاتی و نمونه آماری

جامعه آماری این تحقیق با توجه به قلمرو زمانی تحقیق کلیه شرکت‌های سیمان ایران است.

تعداد شرکت‌های عضو صنعت سیمان پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در دوره زمانی تحقیق برابر ۳۸ شرکت بوده است

۱۰-۱. پیش فرض‌ها

- ۱- تعداد شرکت‌های سیمان که در قلمرو زمانی بیرون رفت از بورس داشته‌اند؛
  - ۲- تعداد شرکت‌های سیمان که در قلمرو زمانی پژوهش وارد بورس شده‌اند؛
  - ۳- تعداد شرکت‌های سیمان که در اطلاعات آن‌ها در طی دوره پژوهش موجود نیست.
- بنابراین با توجه به موارد بند ۱ الی ۳ تعداد ۲۹ شرکت به عنوان نمونه سیستماتیک تحقیق انتخاب شدند و برای هر متغیر این پژوهش تعداد ۱۴۵ داده - سال، جهت آزمون فرضیه‌های آماری محاسبه شده است.

۱۱. روش جمع‌آوری داده‌ها

روش گردآوری اطلاعات در این تحقیق روش کتابخانه‌ای است. مباحث تئوریک پژوهش از مسیر مطالعه منابع، نشریات، منابع داخلی و خارجی موجود در کتاب‌ها و استفاده از اینترنت جمع‌آوری شده است. جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از اطلاعات اولیه شرکت‌ها بوده است؛ یعنی اطلاعات و داده‌های مورد نیاز تحقیق کلاً از روش کتابخانه‌ای، با استفاده از نرم‌افزار ره‌آورد نوین و با مراجعه به سازمان بورس اوراق بهادار تهران و مطالعه صورت‌های مالی اساسی شرکت‌های سیمان پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در طی سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۹۲ به دست آمده‌اند. در این باره علاوه بر مطالعه صورت‌های مالی اساسی، اطلاعات مربوط به صورت‌های مالی از سایت اطلاعاتی بورس مورد استفاده قرار گرفته است.

۱۲. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

تجزیه و تحلیل اطلاعات در دو بخش آماره‌های توصیفی و آماره‌های استنباطی است، داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از نرم‌افزار اکسل محاسبه و با نرم‌افزار Eviews6 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند.

۱۳. خلاصه تجزیه و تحلیل‌ها به تفکیک هر فرضیه

فرضیه اول از لحاظ آماری به صورت زیر تدوین می‌شود:

H0: کنترل داخلی بر مدیریت ریسک تأثیر معنی‌داری ندارد.

H1: کنترل داخلی بر مدیریت ریسک تأثیر معنی‌داری دارد.

با توجه به نوع داده‌ها و به پیروی از هوانگ و همکاران از روش رگرسیون لجستیک استفاده شده است.

$$ICE_{INDEX\ it} = \beta_0 + \beta_1 risk\ management_{it} + \varepsilon_{it}$$

جدول ۱. نتایج حاصل از فرضیه اول

نتیجه	احتمال آزمون Z	آماره آزمون Z	خطای استاندارد	ضریب برآوردی		
مثبت	۰.۰۰۰۰	۵.۴۰۰۹۱۵	۰.۵۵۹۰۶۴	۳.۰۱۹۴۵۵	β_0	عرض از مبدأ
منفی	۰.۰۰۰۰	-۵.۲۷۸۲۴۰	۰.۸۹۹۷۴۷	-۴.۷۴۹۰۸۳	RISK MANAGEMENT	مدیریت ریسک
	۲۷۹.۷۳۶۳		آماره LR	۰.۳۰۴۷۲۳		ضریب تعیین مک فادن
	0.000000		احتمال LR			

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتایج حاصل از تخمین نشان می‌دهد که احتمال آزمون Z برای ضریب ثابت و ضریب متغیر مدیریت ریسک بر کنترل داخلی محیط کنترلی کمتر از ۵٪ است لذا؛ ضریب برآوردی متغیر فوق از لحاظ آماری معنی‌دار است. احتمال ضریب تعیین مک فادن قدرت توضیح دهندگی متغیرهای مستقل را نشان می‌دهد که قادر است به میزان ۳۰٪ تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند؛ که برای چنین مدل‌هایی مقدار قابل قبولی است. آماره LR بیانگر این است که کل مدل از لحاظ آماری معنی‌دار است؛ بنابراین فرض H0 رد می‌شود یعنی کنترل داخلی بر مدیریت ریسک تأثیر معنی‌داری دارد. معادله رگرسیونی به صورت زیر است.

$$ICE_{INDEX\ it} = 3.019455 - 4.749083risk\ management_{it}$$

فرضیه دوم از لحاظ آماری به صورت زیر تدوین می‌شود:

H0: کنترل داخلی بر کیفیت گزارشگری مالی تأثیر مثبت و معنی‌داری ندارد.

H1: کنترل داخلی بر کیفیت گزارشگری مالی تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد.

$$ICE_{INDEX\ it} = \beta_0 + \beta_1 QFR_{it} + \varepsilon_{it}$$

جدول ۲. نتایج حاصل از فرضیه دوم

نتیجه	احتمال آزمون Z	آماره آزمون Z	خطای استاندارد	ضریب برآوردی		
مثبت	۰.۱۱۰۵	۱.۵۹۵۹۳۱	۰.۱۷۰۱۷۰	۰.۲۷۱۵۷۹	β_0	عرض از مبدأ
مثبت	۰.۰۴۹۳	۱.۹۶۶۳۶۷	۳.۶۱۰۹۴۰	۷.۱۰۰۴۳۴	QFRit	کیفیت گزارشگری مالی
	۴.۱۶۶۲۰۵		آماره LR			
	۰.۰۴۱۲۳۸		احتمال LR	۰.۲۲۰۹۸۷		ضریب تعیین مک فادن

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتایج حاصل از تخمین نشان می‌دهد که احتمال آزمون Z برای ضریب متغیر کیفیت گزارشگری مالی بر کنترل داخلی محیط کنترلی کمتر از ۵٪ است؛ لذا؛ ضریب برآوردی متغیر فوق از لحاظ آماری معنی دار است. احتمال ضریب تعیین مک فادن قدرت توضیح دهندگی متغیرهای مستقل را نشان می‌دهد که قادر است به میزان ۲۲٪ تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند؛ که برای چنین مدل‌هایی مقدار قابل قبولی است. آماره LR بیانگر این است که کل مدل از لحاظ آماری معنی دار است؛ بنابراین فرض H_0 رد می‌شود یعنی کنترل داخلی بر کیفیت گزارشگری مالی تأثیر معنی داری دارد.

معادله رگرسیونی به صورت زیر است.

$$ICE_{INDEX\ it} = 0.271579 + 7.100434QFR_{it}$$

فرضیه سوم از لحاظ آماری به صورت زیر تدوین می‌شود:

H_0 : کنترل داخلی بر حقوق سهام‌داران از منظر حاکمیت شرکتی تأثیر معنی‌داری ندارد.

H_1 : کنترل داخلی بر حقوق سهام‌داران از منظر حاکمیت شرکتی تأثیر معنی‌داری دارد.

$$ICE_{INDEX\ it} = \beta_0 + \beta_1 AGfactor_{i,t} + \beta_2 CG1_{i,t} + \beta_3 AGfactor \times CG1_{i,t} + \beta_4 CG2_{i,t} + \beta_5 AGfactor \times CG2_{i,t} + \beta_6 CG3_{i,t} + \beta_7 AGfactor \times CG3_{i,t} + \beta_8 CG4_{i,t} + \beta_9 AGfactor \times CG4_{i,t} + \beta_{10} CG5_{i,t} + \beta_{11} AGfactor \times CG5_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

جدول ۳. نتایج حاصل از فرضیه سوم

نتیجه	احتمال	آماره	خطای	ضریب		
Z	آزمون	Z	استاندارد	برآوردی		
مثبت	۰.۰۰۰۰	۴.۵۱۴۰۱۹	۰.۶۳۱۵۸۲	۲.۸۵۰۹۷۴	β_0	عرض از مبدأ
منفی	۰.۰۰۰۰	-۴.۱۷۴۹۲۳	۴.۷۰۰۳۰۲	-۱۹.۶۲۳۴۰	AGFACTOR	نرخ رشد دارایی‌ها
مثبت	۰.۰۲۹۲	۲.۱۸۱۴۳۱	۰.۳۹۶۰۵۹	۰.۸۶۳۹۷۴	CG1	تاریخ آگهی دعوت به مجمع
منفی	۰.۰۴۹۹	-۱.۹۶۱۰۸۱	۳.۰۲۳۰۱۲	-۵.۹۲۸۳۷۱	AGFACTOR*CG1	اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر تاریخ آگهی دعوت به مجمع
منفی	۰.۰۰۴۱	-۲.۸۷۲۷۳۸	۰.۶۰۴۴۳۶	-۱.۷۳۶۳۸۵	CG2	نحوه اطلاع‌رسانی تاریخ مجمع
مثبت	۰.۰۱۲۶	۲.۴۹۵۲۸۸	۴.۷۳۸۴۴۰	۱۱.۸۲۳۷۷	AGFACTOR*CG2	اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر نحوه اطلاع‌رسانی تاریخ مجمع
مثبت	۰.۰۰۹۴	۲.۵۹۶۳۳۵	۰.۴۲۶۵۲۲	۱.۱۰۷۳۹۴	CG3	وجود گزارش خلاصه که شاخص‌های مالی و عملیاتی
منفی	۰.۰۰۳۸	-۲.۸۹۲۶۵۶	۴.۰۱۶۵۴۴	-۱۱.۶۱۸۴۸	AGFACTOR*CG3	اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر وجود گزارش خلاصه که شاخص‌های مالی و عملیاتی شرکت
منفی	۰.۰۰۰۱	-۳.۹۵۷۱۴۲	۰.۴۱۵۱۱۶	-۱.۶۴۲۶۷۴	CG4	تقسیم سود یک هفته قبل از مجمع عمومی
مثبت	۰.۰۰۱۰	۳.۲۸۵۶۰۷	۳.۵۴۹۰۷۲	۱۱.۶۶۰۸۶	AGFACTOR*CG4	اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر تقسیم سود یک هفته قبل از مجمع عمومی
منفی	۰.۰۰۰۳	-۳.۵۷۵۳۵۲	۰.۳۶۴۷۲۵	-۱.۳۰۴۰۲۱	CG45	پرداخت سود تقسیمی ظرف مهلت قانونی
مثبت	۰.۰۰۰۴	۳.۵۲۶۴۲۵	۳.۱۶۲۰۸۲	۱۱.۱۵۰۸۵	AGFACTOR*CG5	اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر پرداخت سود تقسیمی ظرف مهلت قانونی
	۵۱.۰۳۸۱۰		آماره			
			LR	۰.۴۵۷۰۹۸		ضریب تعیین مک فادن
	۰.۰۰۰۰۰۰		احتمال			
			LR			

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتایج حاصل از تخمین نشان می‌دهد که احتمال آزمون Z برای ضریب ثابت و ضرایب متغیرهای نرخ رشد دارایی‌ها، تاریخ آگهی دعوت به مجمع، اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر تاریخ آگهی دعوت به مجمع، نحوه اطلاع‌رسانی تاریخ مجمع، اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر نحوه اطلاع‌رسانی تاریخ مجمع، مهلت قانونی

وجود گزارش خلاصه که شاخص‌های مالی و عملیاتی، اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر وجود گزارش خلاصه که شاخص‌های مالی و عملیاتی شرکت، تقسیم سود یک هفته قبل از مجمع عمومی، اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر تقسیم سود یک هفته قبل از مجمع عمومی، پرداخت سود تقسیمی ظرف مهلت قانونی و اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر پرداخت سود تقسیمی ظرف مهلت قانونی بر کنترل داخلی محیط کنترلی کمتر از ۵٪ است؛ لذا؛ ضریب برآوردی متغیر فوق از لحاظ آماری معنی‌دار است. احتمال ضریب تعیین مک فادن قدرت توضیح دهنده‌گی متغیرهای مستقل را نشان می‌دهد که قادر است به میزان ۴۶٪ تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند؛ که برای چنین مدل‌هایی مقدار قابل قبولی است. آماره LR بیانگر این است که کل مدل از لحاظ آماری معنی‌دار است؛ بنابراین فرض H_0 رد می‌شود یعنی کنترل داخلی بر حقوق سهام‌داران از منظر حاکمیت شرکتی تأثیر معنی‌داری دارد.

معادله رگرسیونی به صورت زیر است.

$$\begin{aligned} ICE_{INDEX\ it} = & 2.850974 - 19.62340AGfactor_{i,t} + 0.863974CG1_{i,t} \\ & - 5.928371AGfactor \times CG1_{i,t} - 1.736385CG2_{i,t} \\ & + 11.82377AGfactor \times CG2_{i,t} + 1.107394CG3_{i,t} \\ & - 11.61848AGfactor \times CG3_{i,t} - 1.642674CG4_{i,t} \\ & + 11.66086AGfactor \times CG4_{i,t} - 1.304021CG5_{i,t} \\ & + 11.15085AGfactor \times CG5_{i,t} \end{aligned}$$

۱۴. نتیجه‌گیری

در این تحقیق به بررسی سه فرضیه در سطح شرکت‌های سیمان حاضر در بورس پرداخته‌ایم که تفسیر هر یک به صورت مجزا در زیر آمده است.

فرضیه اول: کنترل داخلی بر مدیریت ریسک تأثیر معنی‌داری دارد.

نتایج حاصل از تخمین نشان می‌دهد که احتمال آزمون Z برای ضریب ثابت و ضریب متغیر مدیریت ریسک بر کنترل داخلی محیط کنترلی کمتر از ۵٪ است؛ لذا ضریب برآوردی متغیر فوق از لحاظ آماری معنی‌دار است. احتمال ضریب تعیین مک فادن قدرت توضیح دهنده‌گی متغیرهای مستقل را نشان می‌دهد که قادر است به میزان ۳۰٪ تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند، که برای چنین مدل‌هایی مقدار قابل قبولی است؛ بنابراین کنترل داخلی بر مدیریت ریسک تأثیر معنی‌داری دارد. حرکت سریع واحدهای اقتصادی، افزایش حجم معاملات، پیشرفت مداوم فن آوری، فشارهای ناشی

از کمبود منابع و افزایش رقابت و وجود انواع خطرات در کلیه زمینه‌ها، اهداف و سیاست‌های سازمان را چه از بیرون و چه از درون تهدید می‌کند، همگی این عوامل موجب شده است که افکار مدیریت به مسائل و موارد بی‌شماری معطوف شود و عملاً کنترل مستقیم و انفرادی واحدهای اقتصادی غیرممکن شده است. کنترل غیرمستقیم عملیات سازمانی و دوری مدیران ارشد از تمامی فعالیت‌های واحد تجاری باعث شده است تا مدیریت برای انجام وظیفه‌های مستقیم خود، به استقرار یک سیستم اثربخش کنترل داخلی به عنوان جزئی لاینفک از سیستم مدیریت کارآمد روی آورد. کنترل داخلی، سیستمی پویاست که انواع و اقسام ریسک‌ها و تهدیدها و انحراف از سیاست‌ها و رویه‌ها را پوشش می‌دهد.

فرضیه دوم: کنترل داخلی بر کیفیت گزارشگری مالی تأثیر معنی‌داری دارد.

احتمال ضریب تعیین مک فادن قدرت توضیح دهندگی متغیرهای مستقل را نشان می‌دهد که قادر است به میزان ۲۲٪ تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند که برای چنین مدل‌هایی مقدار قابل قبولی است. آماره LR بیانگر این است که کل مدل از لحاظ آماری معنی‌دار است بنابراین کیفیت کنترل داخلی بر گزارشگری مالی تأثیر معنی‌داری دارد. طراحی و استقرار سامانه‌های کنترل داخلی در واحدهای اقتصادی یکی از مهم‌ترین عوامل تحقق اثربخشی و کارایی عملیات، ارتقای پاسخگویی و شفافیت مالی، رعایت قوانین و مقررات و کمک به پیشگیری از تقلب و سوءاستفاده‌های مالی به شمار می‌رود. با جلوگیری از این مسائل کیفیت حسابرسی نیز بهبود یافته و می‌توان شفافیت اطلاعاتی لازم را کسب کرد.

فرضیه سوم: کنترل داخلی بر حقوق سهام‌داران از منظر حاکمیت شرکتی تأثیر معنی‌داری دارد.

نتایج حاصل از تخمین نشان می‌دهد که احتمال آزمون Z برای ضریب ثابت و ضرایب متغیرهای نرخ رشد دارایی‌ها، تاریخ آگهی دعوت به مجمع، اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر تاریخ آگهی دعوت به مجمع، نحوه اطلاع‌رسانی تاریخ مجمع، اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر نحوه اطلاع‌رسانی تاریخ مجمع، وجود گزارش خلاصه که شاخص‌های مالی و عملیاتی، اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر وجود گزارش خلاصه که شاخص‌های مالی و عملیاتی شرکت، تقسیم سود یک هفته قبل از مجمع عمومی، اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر تقسیم سود یک هفته قبل از مجمع عمومی، پرداخت سود تقسیمی ظرف

مهلت قانونی و اثر نرخ رشد دارایی‌ها بر پرداخت سود تقسیمی ظرف مهلت قانونی بر کنترل داخلی محیط کنترلی کمتر از ۵٪ است لذا؛ ضریب برآوردی متغیر فوق از لحاظ آماری معنی دار است. پس کنترل داخلی بر حقوق سهام‌داران از منظر حاکمیت شرکتی تأثیر معنی‌داری دارد.

اگر نظام حاکمیت شرکتی در سازمانی مستقر شود، ساختار کنترل داخلی مناسب نیز ایجاد می‌شود و نه تنها رسیدن به اهداف سازمان تسهیل می‌شود بلکه کارایی عملیات افزایش یافته و از وقوع بسیاری از تخلفات جلوگیری شده و یا موجب کشف به‌موقع آن‌ها خواهد شد.

هیأت مدیره مسئول راهبری شرکت است. مسئولیت هیأت مدیره شامل تعیین اهداف راهبردی شرکت، هدایت و رهبری شرکت در جهت تحقق اهداف مذکور، نظارت بر مدیریت اجرایی شرکت و ارائه گزارش به سهام‌داران و سایر ذی‌نفعان در چارچوب مقررات است. هیأت مدیره باید نسبت به ایجاد، استمرار و تقویت سازوکارهای اثربخش جهت کسب اطمینان معقول از محقق شدن اصول راهبری شرکتی به شرح زیر، اقدام کند.

الف) رعایت حقوق سهام‌داران و برخورد منصفانه با آن‌ها: برخورد منصفانه و مستقل با تمام سهام‌داران شامل سهام‌داران اقلیت و خارجی و تسهیل فرایندهای اعمال و احقاق حقوق توسط سهام‌داران؛

ب) افشا و شفافیت: سلامت گزارشگری مالی، افشای منصفانه، قابل اتکا، به‌موقع و قابل فهم تمام وقایع و تصمیمات بااهمیت شرکت از جمله وضعیت مالی، عملکرد، مالکیت و راهبری شرکتی؛

ج) پاسخگویی: نظارت اثربخش هیأت مدیره بر مدیریت اجرایی و پاسخگویی هیأت مدیره در برابر سهام‌داران؛

د) درستکاری: تبیین ارزش‌های شرکتی و اخلاق حرفه‌ای و پایبندی هیأت مدیره، مدیریت و کارکنان شرکت نسبت به آن‌ها؛

مسئولیت استقرار و به‌کارگیری کنترل‌های داخلی مناسب و اثربخش، به‌منظور دستیابی به اطمینان معقول نسبت به قابلیت اتکا و به‌موقع بودن گزارشگری مالی، افشای مناسب و کامل اطلاعات اشخاص وابسته، پیشگیری و کشف به‌موقع تقلب‌ها و سایر تحریف‌های بااهمیت در گزارشگری مالی، نگهداری مستندات مناسب در خصوص معاملات و رویدادها، منطقی بودن اطلاعات مالی پیش‌بینی شده، مقایسه عملکرد واقعی با بودجه و افشای کامل دلایل مغایرت بااهمیت

و افشای فوری اطلاعات مهم با هیأت‌مدیره است. همچنین مسئولیت ارزیابی و گزارشگری کنترل‌های داخلی مذکور بر عهده هیأت‌مدیره است.

شرکت‌های سهامی سیمان بایستی مدیریت ریسک و کنترل داخلی را در فرایند کسب و کار خود یکپارچه کرده و اجزای چارچوب کنترل داخلی شامل محیط کنترلی، ارزیابی ریسک، فعالیت‌های کنترلی، اطلاعات و ارتباطات و نظارت را مطابق با مفاد دستورالعمل کنترل داخلی مصوب سازمان بورس و اوراق بهادار، طراحی، مستقر و اجرا کنند. سامانه کنترل داخلی موجود در شرکت، صرف نظر از نوع طراحی آن، محدودیت ذاتی خود را دارد با این حال اطمینان معقولی نسبت به تهیه و ارائه گزارشگری مالی به موقع و قابل اتکا فراهم می‌آورد.

۱۵. پیشنهادها

۱۵-۱. پیشنهاد بر اساس نتایج

- استفاده از منشور کنترل داخلی در رفع نقص‌های موجود در بخش مالی شرکت‌های تولید سیمان؛
- اعضای کمیته‌های حسابرسی به خصوص آن‌هایی که کارکنان خود شرکت‌ها نیز هستند می‌توانند به شکلی بالقوه در خصوص مشکلات داخلی گزارش‌دهی و با حساب‌رسان صحبت کنند؛
- ایجاد معیارهای مشخص در جهت پاسخگویی در قبال مسئولیت‌ها و کنترل داخلی؛
- همکاری واحد حسابرسی داخلی و حسابداران به صورت تنگاتنگ در جهت رسیدگی و نظارت بر عملکرد واحد مالی.

۱۵-۲. پیشنهاد برای پژوهش‌های آینده

با توجه به پژوهش حاضر و نتایج آن، موضوع‌های پیشنهادی برای انجام پژوهش‌های آینده به شرح زیر است:

۱. بررسی تأثیر کمیته حسابرسی بر اثربخشی و کارایی فعالیت‌های حسابرسی عملیاتی؛
۲. بررسی تأثیر وجود کنترل داخلی مستمر بر ارزش واحد اقتصادی؛

۳. بررسی تأثیر استفاده از کنترل داخلی بر جلب سرمایه‌گذاران خارجی برای سرمایه‌گذاری در واحدهای اقتصادی ایران؛
۴. بررسی تأثیر کنترل داخلی مستمر از طریق مدیران بر بی‌طرفی واحد حسابرسی داخلی؛
۵. بررسی و تعیین موانع به‌کارگیری کنترل داخلی مستمر در واحدهای اقتصادی و صنایع مختلف ایران؛
۶. بررسی نقش مدیران بر به‌کارگیری منشور کنترل داخلی از دیدگاه مدیران حسابرسی شاغل در مؤسسات حسابرسی خصوصی.

منابع فارسی

- آذر، عادل و منصور مؤمنی (۱۳۸۵)، *آمار و کاربرد آن در مدیریت ۲*. تهران: انتشارات سمت.
- احمدپور احمد؛ کاشانی پور، محمد و محمدرضا شجاعی (۱۳۸۹). «بررسی تأثیر حاکمیت شرکتی و کیفیت حسابرسی بر هزینه تأمین مالی از طریق بدهی (استقراض)». *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*. دوره ۱۷. شماره ۶۲. صص ۱۷-۳۲.
- ارباب سلیمانی، عباس و محمود نفری (۱۳۸۷). *اصول حسابرسی*. جلد اول. نشریه شماره ۱۷۴ سازمان حسابرسی.
- بابایی، موسی (۱۳۸۸). «تأثیر تشکیل کمیته حسابرسی و استقرار واحد حسابرسی داخلی در ارتقای سطح مسئولیت پاسخگویی مالی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد حسابداری. دانشکده مدیریت و حسابداری. دانشگاه شهید بهشتی.
- خاکی؛ غلامرضا. (۱۳۷۸). *روش تحقیق با رویکردی به پایان‌نامه نویسی*. تهران: کانون فرهنگی انتشاراتی.
- خوبی محمد و روح‌الله رجبی (۱۳۸۷). «هزینه‌های نمایندگی و قیمت‌گذاری خدمات حسابرسی مستقل». *مجله بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*. شماره ۵۳. دانشگاه تهران.
- خنکا، عبدالخالق و جعفر باباجانی (۱۳۹۱). «ضرورت تشکیل کمیته حسابرسی و استقرار واحد حسابرسی داخلی در شهرداری‌های کلان‌شهرها برای ارتقای سطح مسئولیت پاسخگویی». *فصلنامه مطالعات تجربی حسابداری مالی*. سال دهم. شماره ۳۳.

- سازمان بورس و اوراق بهادار (۱۳۸۶). کمیته نظارت بورس، دستورالعمل کنترل‌های داخلی.
- سجادی، سید حسین؛ دستگیر، محسن و مجتبی افشار جهانشاهی (۱۳۸۵). «ضرورت ایجاد کمیته حسابرسی صاحب کار». مطالعه حسابداری. شماره ۱۵. صص ۸۶-۶۵.
- صابری محمد (۱۳۸۸). رهنمودهای اینتوسای برای استانداردهای کنترل داخلی در بخش عمومی. انتشارات دیوان محاسبات. چاپ اول.
- عربلو، فرهاد (۱۳۸۱). «علل ضعف کنترل‌های داخلی در ایران از دیدگاه حساب‌برسان». پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
- کرباسی یزدی حسین (۱۳۸۴). «استانداردهای کنترل داخلی در دولت». فصلنامه دانش حسابرسی. شماره ۲۵. پاییز و زمستان.
- کمیته فنی سازمان حسابرسی (۱۳۷۹). استانداردهای حسابرسی، اصول و ضوابط حسابداری و حسابرسی. تهران. سازمان حسابرسی.
- مهام، کیهان و امیر پوریا نسب (۱۳۸۱). کنترل داخلی چارچوب یکپارچه. جلد اول. نشریه شماره ۱۱۸ سازمان حسابرسی.
- محمدی، جمال (۱۳۸۷). اصول حسابرسی. انتشارات رسپینا. چاپ اول.
- نمازی، محمد؛ جبارزاده کنگرلویی، انور و سعید بایزیدی (۱۳۹۰). «بررسی رابطه بین کیفیت و مدیریت سود شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران». تحقیقات حسابداری و حسابرسی. سال سوم. شماره ۹.

- Anderson K.L. D.N. Deli, and S.L. Gillan (2005), Board of Directors, Audit Committees, and the Information Content of Earnings, Working Paper, Georgetown University.
- Baber, W. R. Gore, A. K. Jean, Z. & Rich, K. T. (2005). Should SOX apply to cities? Determinants and consequences of municipal audit committees.
- Cohen J. M.L. Gaynor, G. Krishnamoorthy, and M.W (2007). Arnold, Auditor Communications with the Audit Committee and the Board of Directors: Policy Recommendations and Opportunities for Future Research, Accounting Horizons, Vol. 21, No. 2, pp. 165-187
- Committee on Sponsoring Organization of the Treadway Commission (COSO), Internal Control Integrated Framework, COSO Report, 1992, pp. 3-42

- **Davies, M.** (2009). Effective working relationships between audit committees and internal audit: the cornerstone of corporate governance in local authorities: A Welsh perspective. *J. Manag. Gov*, Vol. 13, PP. 41-73.
- **Deli, N. Daniel and Gillan, Stuart L.** (2000). On the demand for independent and active audit committees. *Journal of Corporate Finance*, Vol. 6 (2), PP. 427-445.
- **Doyle J. W. Ge, and S. McVay** (2006), Accrual Quality and Internal Control Over Financial Reporting, Working paper, University of Utah
- **Engel E. M.H. Rachel, and W. Xue** (2010), Audit Committee Compensation and the Demand for Monitoring of the Financial Reporting Process, *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 49, No. 5, pp. 136-154
- **Goh, B. W.** (2009). Audit Committees, Boards of Directors, and Remediation of Material Weaknesses in Internal Control. *Contemporary Accounting Research*, Vol. 26(4), PP. 549-579.
- **Karim Waresul A** (2010). Audit Pricing, Audit Concentration and BiG 4 Premium in Bangladesh, *Journal of Financial*, Vol.10, pp.1-43
- **Krishnan J.** (2005), Audit Committee Quality and Internal Control: An Empirical Analysis, *The Accounting Review*, Vol. 80, No. 2, pp. 649-675
- **Lin S. M. Pizzini, M. Vargus, I. R. Bardhan** (2011); The Role of the Internal Audit Function in the Disclosure of Material Weaknesses, *Accounting Review*, Vol. 86, pp. 287-323
- **Ogneva, M. K. Subramanyam and K. Raghunandan** (2007). Internal control weakness and cost of equity: evidence from SOX Section 404 disclosures. *The Accounting Review* 82:5, 1255-1297.
- **Pridgen, A. and K.J. Wang** (2012). Audit Committees and Internal Control Quality: Evidence from Nonprofit Hospitals Subject to the Single Audit Act. *International Journal of Auditing* 16 (2): 165-183.
- **Windram, B. and Song, J** (2004). Non-executive directors and the changing nature of the audit committees: Evidence from UK audit Committee Chairman. *Corporate ownership & Control*, pp. 108-115